

NEŠTO O STAROM HRVATSKOM ORUŽJU

III.

F. Radić iznio je u »Starohrvatskoj Prosvjeti« za g. 1896. (II. Br. 1 i 2) opis ostruga, nađenih u starohrvatskim grobovima u biskupskoj bazilici Sv. Marije u Biskupiji kod Knina. Prve su iz bronce srebrenom korom ovijene, a dobrim zlatom pozlaćene, sa zaponom, srednjom petljom i dvjema žujicama (sl. 2 b). Po obujmu ostruga misli se, da su pripadale nekom mladiću. Drugi je par ostruga pripadao odraslom čovjeku te je izrađen isto iz bronce, koja je pozlaćena na ognju (s. 2a). Oba su para izrađena vrlo krasno a prve peterostrukom tehnikom, i to lijevanjem, kovanjem, cizeliranjem, »tauširanjem« i pozlaćenjem.

Muzej u Sigmaringenu u Njemačkoj, koji je jedan od najbogatijih kovinskih predmetima iz prvog razdoblja srednjega vijeka, posjeduje jednu željeznu ostrugu iz merovinskoga doba, koja mnogo nalici našim ostrugama.

Naše ostruge po svojoj ukusnoj izradbi spadaju među najljepše i najdragocijenije ostruge srednjega vijeka uopće, a po svome obliku pripadaju najstarijoj vrsti sredovjernih ostruga.

Najstarija u Francuskoj poznata ostruga sa prostim šiljkom jeste ona koja je nađena u grobu franačke kraljice Brunhilde († g. 613.).

Prema navodima Frane Radića, radnja je na predmetima, koji su nađeni u Biskupiji kod Knina, tehnike i ukusa bizantinskoga. Najbliže je dakle stvoriti zaključak, da su ove ostruge izrađene u jednom od dalmatinskih gradova (Rabu, Zadru, Ninu, Biogradu, Trogiru i Splitu), koji su bili kao most, preko kojega je kultura Bizanta utjecala na razvoj hrvatske kulture.

U njima je pak kako svjedoči Toma »nadžakan« splitski za XI stoljeće¹⁰⁾, a domaća isprava za X.¹¹⁾ stoljeće bivalo u to doba vještih domaćih zlatara, čije hrvatsko ime posvjedočuje, da su bili hrvatskoga roda. Dr. Rački¹²⁾ bio je

također uvjeren, da su se stari Hrvati u doba prije XII stoljeća bavili zlatarskim umjetničkim obrtom pa da te zlatarske tvorevine nije trebalo istom naručiti u inostranstvu. Šta više, on je dokazao, da su domaći sinovi, kad bi trebalo, šiljani u strane zemlje, da se uče ili usavrše u zlatarstvu.

Prvi je par ostruga iskićen dvanaesterolatnim ružicama, a drugi opet trokutima, kukama i pupicama. Prema nađenim predhistorijskim i sredovječnim predmetima konstatirano je, da se gornji ureši često nalaze u zemljama, gdje su prije živjeli i gdje sada žive Slaveni.

Pomenuti F. Radić u »Starohrvatskoj Prosvjeti« (II. str. 82.) kaže: »Gospodja Vlasta Havelka, u predgovoru spomenute knjige »Mährische Ornamente«, kaže, »da se tom knjigom učenjacima pruža prigoda, da urese na uzkrnim moravskim jajima prisposode s onima, koji se nahode na arheološkim predmetima, kao n. pr. na bronzanim i srebrnim predmetima, oružju, predhistoričkim posudama; neka se osvjedoče, da su posljedni predmeti slavenskog porijekla, da su ostanci neke stare slavenske kulture, koja je u nekom obziru nadkriljivala proizvode moderne kulture«. Zadnje riječi mogu čisto odnositi na opisane naše kovinske predmete. Prisposobu željenu od gospodje Havelka učinio je Dr Wankel u spomenutom članku iste knjižice, te je došao do ovih znamenitih zaključaka: »1. Zapadni i južni Slaveni stanovali su dugo već prije poroda Isukrsta, i to u doba takozvanog Hallstattskog razdoblja na istoku srednje Evrope, gdje je učinjeno najviše našašća iz tog zemana. 2. Da su ti Slaveni već tada posjedovali visoku kulturu, koja se je na žalost uzčevala samo u uspomeni kod pojedinih od tih slavenskih ple-

se u naših listinah spominju »aurifices« zlatari kao što bijahu Grubiša i Gruba a znamenito je, što nose hrvatska imena, odatle se vidi da su i domaći posvećivali se tome umjetnom obrtu, pa da njegove tvorevine nije trebalo istom u inostranstvu naručivati (Rački).

¹⁰⁾ Thom. archidiac. Spal. Hist. salon. c. XVI.

¹¹⁾ Rački, Doc. VII. str. 18.

¹²⁾ »Rad« knj. XVI. str. 225—227. Već

mena». Naši staro-hrvatski spomenici pružaju obilno gradivo za dokaz, da su Hrvati jedno od tih slavenskih plemena, koje je najvjernije uzčuvalo tradicije najstarije slavenske kulture. Korisno će biti — kaže dalje Frano Radić — da ovdje prenesem još i sliedeći komad Dr Wankelova razlaganja: »Slavenima je trebalo, ako su hotjeli da jim trgovina bude od koristi, da budu ne samo trgovci nego i proizvođači, a zato su bili stvoreni njihovi društveni odnošaji. Dok se je jedan dio obitelji bavio ratarstvom, drugi je proizvodjao robu za prodaju, koju je opet treći dio porodice nosio u svijet i ukorišćivao. Da je upravo tako bilo, zato govore otkrića, koja se sve to više umnažaju, lievaonica i kovnica i mnoga takozvana skladišna nalazišta (Depôt-Funde) skoro u svim zemljama, gdje stanovahu i još danas stanuju Slaveni, i koja se pogriješno pripisivahu pojedinim inostranim putujućim trgovcima«. Ovdje hoću napomenuti, da je riječ ostruga, ostroga, f. pl. ostruge i t. d. calcar, sveslavenska, kao i naziv meštra, koji je ostruge radio. (Vidi V. Mažuranić, Prinosi za hrv. pravno povjestni rječnik (u Zagrebu 1908. —1922.)

I Vjekoslav Klaić (Povjest Hrvata) I. str. 30. kaže: »Uzmak Avara pred Carigradom god. 626. i osnutak velike slavenske države (Bijele Hrvatske) po kralju Samu god. 627. dodje u dobar čas caru Herakliju, da oslobodi rimsku pokrajinu Dalmaciju, a možda i Panoniju od vlasti Avara i njima pokornih Slavena. On stade ugovarati s najmoćnijim pukom u državi Samovoj s Hrvatima, koji su se odlikovali svojim vojenim uredjenjem i ponudi im, da mogu iz svoje dosadanje domovine na sjeveru ići na jug, pak tamo na ime byzantinskoga carstva ojeti Avarima pokrajinu Dalmaciju, a možda i Panoniju, te se u njima nastaniti i braniti ih od daljih napadaja barbarskih pukova. Pozvani dakle od byzantinskoga cara, diglo se između god. 627.—640. u Velikoj ili Bijeloj Hrvatskoj sedam ili osam plemena plemenitih Hrvata, te su s oružjem u ruci udarili prema Balkanskomu poluotoku. Svako je pleme imalo svoga kneza ili kneginju. Priča se da je hrvatski puk vodilo pet braće i dvije sestre, braća su se zvala Klukas, Lobel, Kosenjec, Muhlo i Hrvat, a sestre njihove Tuğa i Buğa. Svako je od njih vodilo po jedno pleme«.

Dr Ferdo Šišić u »Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara« (Zagreb 1925. str. 255) citira ovaj pasus iz Klaića, koji se odnosi na prodor Hrvata na Balkan. Dr Šišić i više naših historičara dvoje o ispravnosti navoda Porfirogenetovih o dolasku

Hrvata u sadašnje hrvatske krajeve. Dr. Niko Županić međutim i mnogi drugi (prema citatima Šišića str. 262 i 263) misle da je pričanje Porfirogenetovo o dolasku Srba i Hrvata na jug ipak ostalo nepovredeno kao vjerodostojan izvor.

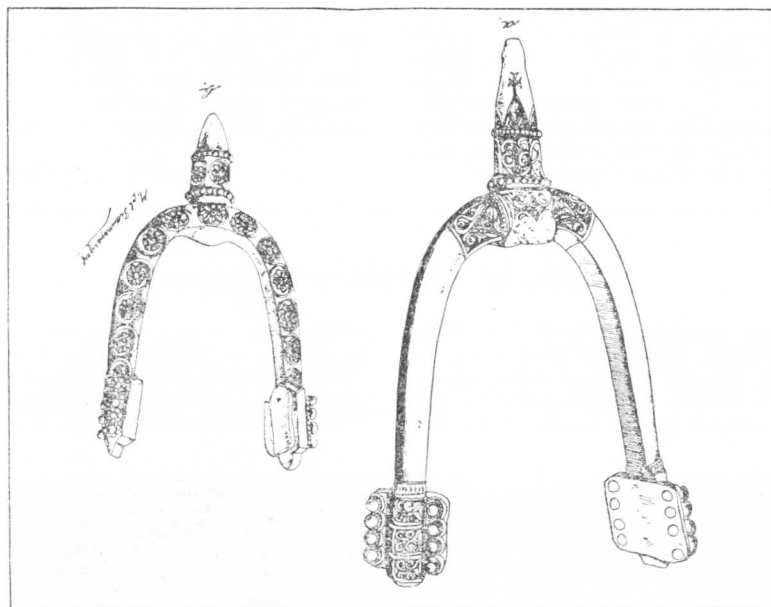
Ostanemo li pri prvoj, starijoj tezi i usvojimo li mnijenje i o udjelu ženskinja kod starih Hrvata u svijetu oružja, onda možemo i ovako suditi:

Kako su Hrvati oružjem u ruci udarili na Balkan, morale su i kneginje — koje su vodile svaka po jedno pleme — biti ratu i oružju tako vješte, kao i njihova braća.

Dalmacija, koju su imali osvojiti, stajala je poradi svog geografskog položaja pod bizantinskim i pod rimskim uplivom, te su prema tome Avari, koje su Hrvati imali nadvladati, morali poznavati dobro rimsko i grčko oružje. Ako su dakle Hrvati nadvladali Avare, morali su imati barem tako dobro oružje, kako i oni. A pošto se napominje, da su Hrvati bili poznati poradi svojih vojnih uređaja, morali su imati svakako i vrlo dobro oružje. Čini se da se je ravnopravnost u oružju kneginja sa knezovima sačuvala i u novoj domovini Hrvata, te je u znak ove, moguće, ostala na hrvatskom kneževskom dvoru sačuvana čast kijačara kneginje, u koliko se to, dakako, ne odnosi na analožno uređenje kneževskog »dvora« po ugledu na knežev.

Obzirom na spomenute činjenice nije isključena mogućnost, da su one manje ostruge, pronađene u presvođenoj grobnici biskupske bazilike Sv. Marije u Biskupiji kod Knina, pripadale moguće i kojoj hrvatskoj kneginji, a ne nedoraslom mladiću, kako se prije mislilo.

Konstrukcija grobnice jednaka je konstrukciji zidova bazilike a i dubljina je ista sa dubljinom temelja bazilike. Iz toga slijedi, da je ova grobnica bila građena u isto doba kada i bazilika i da je ona osoba za koju je zidana, morala imati veliki utjecaj na gradnju same bazilike. Konstatovano je, da se mrtvac preobratio u crnosmeđi humus i nije nađeno traga, kakovoj koščici ili zubu. Humus je zapremao jugozapadni, 1 cm debeli prostor groba i pronašlo se uljepljene tragove odjeće sitne tkanine i drvenog lijesa a oko pojasa i nogu, malih fragmenata pozlate. Mrtvac je bio okrenut od zapada pogledom na istok i dug je bio 150 cm. Kod nogu nađene su dvije ostruge, a sred pasa dva zapon sa dvjema žuicama. Samo po objamu ostruge i po mjeri humusa kostiju, prosudilo se, da je tamo bio pokopan — neki mladić.

Ostruge iz starohrvatskih grobova u biskupskoj bazilici sv. Marije u Biskupiji kod Knina VIII. odnosno IX. stoljeća.

Cijela ostruga sa šiljkom duža je 13.2 cm., a sam je šiljak dug 4 cm. Otvor ostruge među krakovima na kraju iznaša tek 5.3 cm. Najglavniji su ures na kovinskoj opremi pokojnika cizelirane ružice (s. 2b). Svaki krak ostruga ima na sebi sa svake strane po 5 i $\frac{1}{2}$ ponajviše dvanajstero-latičnih (karakteristika »bizantinskih« ružica predkarolinškog doba) ružica i po jednu po srijedi s gornje i donje strane raširenog petnjaka za primanje šiljka.

U istoj bazilici pronađen je u najdonjem sloju zemljišta na sjevernoj strani, jedan sarkofag sa kosturom. U ovom sarkofagu pronađene su ostruge sa dotičnim zapornicama, petljama i ružicama od tuča (bronca), pozlaćene na ognju. Ukupna im duljina iznaša 18 cm, otvor među unutarnjim pločicama (na kraju krakova) iznaša 8.4 cm, šiljak je dug 5.3 cm.

Ove ostruge pripadaju istome tipu prije opisanih samo su im glavni elementi uresa trokuti, kuke i papice (s. 2a).

Ako uočimo okolnost, da je u grobu kraljice Brunhilde pronađena ostruga, nehotice nam se nameće pitanje, a zar nije moguće, da su i hrvatsku kneginju položili u grob sa ostrugama?

Gradnja grobnice sa pronađenim malenim ostrugama govori za okolnost, da je

onaj čiji je grob građen u istoj tehnici sa bazilikom, morao imati veliki uticaj kod ove gradnje. Više je vjerovatno, da je jedna moćna kneginja vršila taj uticaj, nego kakav nedorasli mladić pa bio on i kneževskoга roda. Nadalje govori za moje mišljenje i ornamentika tih malenih ostruga, jer je cvijet ukras žene, a ne muškarca. A interesantna je konačno i konstatacija, da su u istoj bazilici nađene velike ostruge dakle muške istoga tipa ako i ne istim ornamentima ukrašene i u isto vrijeme izrađene.

Još je vrijedno, zatim, napomenuti, da kod Hrvata uz kijac igra ratno kladivo i ratna sjekira važnu ulogu. Osobito lijepih primjera sjekira sa kladivom (Hammerbeil) nalazimo u historijskim muzejima u Zagrebu, Kninu i Sarajevu. One se tamo čuvaju kao iskopine iz različnih predjela naše domovine.

Ovi nam dakle predmeti svjedoče, da su Hrvati pomno čuvali svoje tradicije i tradicionalno oružje i u novo naseljenoj postojbini, u sadašnjoj Hrvatskoj. A zanimljivo je i to, što su se u starohrvatskim grobovima pronašle i sulice za bacanje, pa željezni vrhovi strjelica i sjekire a da se u grobovima nije našao nijedan kijac.

Oni su iskopani na različnim našim bojnim poljanama. Mislim, da se poradi vrijednosti sablje i kijca nije ovo oružje polagalo u

grob, kad je junak bio kod kuće sahranjen, jer je obično obitelj pokojnika za uspomenu spremila njegovo dragocijeno oružje. Nego na bojnim poljanama sahranjivani su junaci poradi kratkoće vremena i neprilike spremanja s onim oružjem s kojim je dovršio svoju borbu, osim ako mu ga nije oduzeo neprijatelj.

Ako dakle uvažimo iznešene konstatacije o izradbi kovinskih predmeta u ovom slučaju i oružja u našim krajevima, to vidimo, koliku važnost imade baš ovo staro iskopano oružje i iskopani nakiti za pručavanje naše kulturne prošlosti.

Milan pl. Praunsperger

CRKVA SV. GJORGJA U PODGORICI

Kraj same današnje Podgorice u Crnoj Gori, nekadašnje Ribnice u Zeti, a još ranije Dokleje antičke nalazi se stara crkva Sv. Gjorgja. Vreme njenoga postanka nije poznato. Francuskome se naučniku G. Mil-

odlike koje imaju i srednjevekovne katoličke crkvice iz Dalmatinskoga Primorja.

Postoji jedana velikia srodnost između starohrvatske i starosrpske srednjevekovne arhitekture. Uticaj Primorja je bio vrlo veliki

Izgled crkve sv. Gjorgja u Podgorici 1929. godine.

let-u ona učinila vrlo stara, i on je kao takvu i pominje prvo u svome »L' ancien Art Serbe«, a zatim u zbirci »L' art Byzantin chez les Slaves«. Millet nije publikovao planove ove građevine. Mi tu prazninu popunjujemo danas ovde. A to činimo u toliko radije u jednom zagrebačkom časopisu što je ovaj spomenik srodniji sa starohrvatskim crkvenim građevinama. I zbilja stručnjak će na prvi pogled poznati na našem snimku sve

u Raškoj za vreme Nemanje, Prvovenčanoga, Vladislava, Uroša I., Dragutina, a vidimo ga čak i za Milutina na »Banjskoj«, za Dečanskoj na »Dečanima« i za Dušana na crkvi Sv. Arhandela kod Prizrena. Ali je postojalo jedno doba kada su arhitekture dvaju krajeva stojale bliže nego samo u srodstvu, kada su sačinjavale prosto jedno jedinstveno i zajedničko stvaranje. To je bilo u najranije vremena, pre no što je sta-